

สถานการณ์และการประมาณการมูลค่าเชิงเศรษฐกิจของการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุไทย*

Situation and Economic Value Estimation of Thai Elderly's Socio-Economic Activities

ฐิติกาญจน์ อัศตรกุล**

Titikarn Assatarakul

รศ.ดร.วรเวศม์ สุวรรณระดา***

Assoc. Prof. Dr.Worawet Suwanrada

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์และประมาณการมูลค่าของการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุไทย จำแนกเป็นการให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือน การให้บริการชุมชน และการทำงานโดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2554 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ผลการศึกษาพบว่าร้อยละ 90.6 ของผู้สูงอายุทั้งหมดให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือนร้อยละ 26.9 ของผู้สูงอายุทั้งหมด มีส่วนร่วมในการให้บริการชุมชนและร้อยละ 39.0 ของผู้สูงอายุทั้งหมด มูลค่ารวมของการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 2.46 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ จำแนกเป็นมูลค่ารวมของกิจกรรมนอกตลาดร้อยละ 0.97 และมูลค่าของกิจกรรมในตลาดร้อยละ 1.49

คำสำคัญ: คุณค่าผู้สูงอายุ, กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม, พหุพลังวิธีจ้างคนทำงานแทน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตเรื่อง “การวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดและการประมาณการมูลค่าเชิงเศรษฐกิจของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุไทย”

This article is based on Ph.D. thesis “Determinants Analysis and Economic Value Estimation of Socio-Economic Activities of Elderly in Thailand”.

** นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Ph.D. Candidate, College of Population Studies, Chulalongkorn University.

Corresponding author, e-mail : t.assatarakul@gmail.com

*** รองศาสตราจารย์ ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Associate Professor Dr., Faculty of Economics, Chulalongkorn University

Abstract

The purposes of this article were to study the situation and to estimate the economic values of Thai elderly's socio-economic activities in three aspects: domestic and care-giving services to household members, community services, and working. The data were derived from the 2011 survey of the older persons in Thailand conducted by the National Statistical Office. The results showed that 90.6% of the elderly participated in domestic and care-giving services to household members, 26.9% of them participated in community services, and 39.0% worked. The economic values of Thai elderly's socio-economic were about 2.46% of gross domestic product (GDP): non-market activities (domestic and care-giving services to household members and community services) were about 0.97% of the GDP while market activity (working) was about 1.49% of the GDP.

Keywords: contribution of elderly, socio-economic activity, active ageing, replacement approach

บทนำ

1. ความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยตั้งแต่ในอดีตเป็นต้นมานั้นมีวัฒนธรรมเกี่ยวกับการให้ความเคารพแก่ผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก มีการเปรียบผู้สูงอายุเป็นเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทรของสมาชิกในครอบครัว เป็นศูนย์รวมจิตใจของลูกหลาน เป็นผู้สะสมภูมิปัญญา ผู้นำชุมชน และผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆของสังคม แต่ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เปลี่ยนจากสังคมชนบทไปสู่ความเป็นเมืองมากขึ้น วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนไปขนาดครอบครัวเล็กลง การทำงานที่เน้นให้คุณค่าของเม็ดเงินส่งผลให้คนบางกลุ่มเริ่มมีทัศนคติต่อผู้สูงอายุเปลี่ยนไป ผู้สูงอายุถูกมองในเชิงลบมากขึ้นถึงเหล่านีเองได้แฝงอยู่ในสังคมไทยจากสื่อต่างๆ ที่ถ่ายทอดภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในลักษณะเป็นผู้อ่อนแอไม่สามารถทำงานที่เพิ่มผลผลิตให้แก่ประเทศชาติ ไม่ได้ถูกมองว่าเป็นผู้ให้ต่อไป ในทางตรงกันข้ามกลับถูกมองว่าเป็นผู้รับที่ต้องคอยพึ่งพิงวัยแรงงานและสวัสดิการจากรัฐ ดังแสดงให้เห็นจากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยพ.ศ. 2554 ที่พบว่าคนรุ่นใหม่มองผู้สูงอายุเชิงลบมากขึ้นจากในอดีตจากเดิมในปี พ.ศ. 2550 มีเพียงร้อยละ 62 ของประชากรวัยหนุ่มสาวที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุ แต่ยิ่งลดลงอีกในปี พ.ศ. 2554 เหลือเพียงร้อยละ 57 ของประชากรวัยหนุ่มสาวที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุ ในขณะที่แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 ได้กำหนดเป้าหมายไว้ว่าประชากรวัยหนุ่มสาวควรมีทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุไม่น้อยกว่าร้อยละ 90 ของประชากรวัยหนุ่มสาวทั้งหมด (วิพรรณ ประจวบเหมาะ, 2555)

การที่ผู้สูงอายุมีส่วนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว¹ส่งผลกระทบทางเศรษฐกิจภาพรวมของประเทศ โดยประชากรวัยแรงงานจะต้องรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น รายได้เฉลี่ยของประชากรจะลดลง และจะส่งผลถึงรายได้จากเงินภาษีอากรของรัฐจะลดลงด้วย โดยรัฐจะมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นในการดูแลเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น ด้านสุขภาพ การประกันสังคม สวัสดิการต่างๆ เพื่อผู้สูงอายุ เป็นต้น แต่ยังคงพบว่าผู้สูงอายุส่วนหนึ่งยังคงทำงานเชิงเศรษฐกิจอยู่ หรือเรียกว่า “กิจกรรมในตลาด (market activities)” จากงานวิจัยของ Royal Voluntary Service (2011) ได้ทำการประเมินมูลค่าเชิงเศรษฐกิจผ่านการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุในประเทศอังกฤษ และเมื่อเปรียบเทียบต้นทุนค่าใช้จ่ายของผู้สูงอายุกับมูลค่าที่ผู้สูงอายุให้แก่สังคมแล้วพบว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับซึ่งสอดคล้องกับงานในประเทศนิวซีแลนด์ที่แสดงให้เห็นถึงมูลค่าเชิงเศรษฐกิจจากการทำกิจกรรมในตลาดของผู้สูงอายุประเทศนิวซีแลนด์ โดยแสดงออกมาในรูปของภาษีรายได้ที่ได้จากการทำงานที่ผู้สูงอายุจ่ายให้แก่รัฐ โดยในปี ค.ศ. 2010 มูลค่ารวมของภาษีรายได้ที่ผู้สูงอายุจ่ายแก่รัฐเป็น 14.69 พันล้านปอนด์ในอังกฤษ และ 0.21 พันล้านดอลลาร์ นิวซีแลนด์ในนิวซีแลนด์มีการคาดประมาณไปอีก 20-40 ปีข้างหน้า แสดงให้เห็นถึงมูลค่าที่เพิ่มสูงขึ้นเกินเท่าตัวที่ได้จากการทำงานและจ่ายภาษีเข้ารัฐของผู้สูงอายุในประเทศอังกฤษและนิวซีแลนด์ โดยคาดการณ์ว่าในปี ค.ศ. 2030 มูลค่าที่ได้จากภาษีรายได้ของผู้สูงอายุในอังกฤษคิดเป็น 31.27 พันล้านปอนด์ และในปี ค.ศ. 2051 มูลค่าที่ได้จากภาษีรายได้ของผู้สูงอายุในนิวซีแลนด์คิดเป็น 1.22 พันล้านดอลลาร์ นิวซีแลนด์ (Ministry of Social Development, 2011)

เมื่อพิจารณาในอีกแง่มุมจะพบว่า ผู้สูงอายุเป็นเสมือนผู้อยู่เบื้องหลังให้ประชากรวัยแรงงานสามารถทำงานเชิงเศรษฐกิจได้ในรูปแบบของการช่วยเหลือด้านการทำงานบ้าน หรือช่วยดูแลเด็ก นอกจากนี้ยังแสดงออกในแง่บริการต่อชุมชนและสังคม ทำงานอาสาสมัคร จิตอาสาและการช่วยเหลือผู้อื่นซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อสังคมอย่างมหาศาล เพียงแต่งานเหล่านี้ไม่มีการประเมินมูลค่าออกมาเป็นตัวเงิน โดยกิจกรรมเหล่านี้เรียกว่า “กิจกรรมนอกตลาด (non-market activities)” โดยพิจารณากิจกรรมในลักษณะนี้ได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับในครัวเรือน เช่น การทำงานบ้าน ทำอาหาร ดูแลหลาน เป็นต้น และ 2) ระดับนอกครัวเรือน เช่น กิจกรรมเพื่อผู้อื่น อาสาสมัคร บริการชุมชน เป็นต้น

จากรายงานขององค์กรอิสระระหว่างประเทศที่ทำงานร่วมกันในประเทศแถบยุโรปซึ่งได้จัดทำรายงานที่แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของการทำงานอาสาสมัครในรูปแบบต่างๆ ที่มีต่อตัวผู้สูงอายุเอง โดยสนับสนุนให้เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (active ageing) คือมีสุขภาพดี มีความเป็นอิสระในชีวิตประจำวันและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์แก่สังคมคือ ผลผลิตจากงานอาสาสมัครที่ผู้สูงอายุทำนั้นมีผลทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น ซึ่งพบว่าในแต่ละประเทศของยุโรปด้วยกันเองก็จะมี ความแตกต่างกันทั้งในรูปแบบของประเภทงานอาสาสมัครและสัดส่วนของผู้สูงอายุที่ทำงานอาสาสมัคร โดยผู้สูงอายุในประเทศไอซ์แลนด์มีส่วนในการทำงานอาสาสมัครสูงสุด (66%) รองลงมาคือประเทศ เนเธอร์แลนด์ (50%) และต่ำสุดคือประเทศโปรตุเกส (6%) สำหรับสิ่งที่คล้ายกันของแต่ละประเทศใน

¹ ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่าประเทศไทยเริ่มเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2548 (มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 10.5) โดยสังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) หมายถึงประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศหรืออายุ 65 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 7

ยุโรปคือ ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่ใช้เวลาในการทำงานอาสาสมัครสูงกว่ากลุ่มอายุอื่นๆ (Volonteuroppe, 2012) งานของ Royal Voluntary Service (2011) ได้ทำการประเมินมูลค่าเชิงเศรษฐกิจของกิจกรรมนอกตลาด (non-market activity) ของผู้สูงอายุในประเทศอังกฤษปี ค.ศ. 2010 พบว่ามูลค่าการทำงานอาสาสมัคร การบริจาคเพื่อการกุศล การมอบมรดกให้การกุศลการดูแลเด็ก การออมเพื่อหลานและการถ่ายโอนทรัพย์สินให้คนในครอบครัว รวมแล้วสูงถึง 20.69 พันล้านปอนด์ และจะเพิ่มสูงขึ้นเป็น 30.08 พันล้านปอนด์ในอีก 20 ปีข้างหน้าเช่นเดียวกันกับกระทรวงพัฒนาสังคมของประเทศนิวซีแลนด์ก็ได้ประเมินมูลค่าของงานที่ไม่ได้รับค่าจ้างและงานอาสาสมัครของผู้สูงอายุ พบว่า ในปี ค.ศ. 2011 มีมูลค่าสูงถึง 5.97 พันล้านดอลลาร์นิวซีแลนด์ และเพิ่มเป็น 23.06 พันล้านดอลลาร์นิวซีแลนด์ในปี ค.ศ. 2051 แนวโน้มมูลค่าของกิจกรรมเหล่านี้เพิ่มสูงขึ้นในทุกกิจกรรม นั้นแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุนั้นเป็นส่วนหนึ่งในการทำให้เศรษฐกิจภาพรวมของประเทศดีขึ้น (Ministry of Social Development, 2011)

สำหรับในระดับครัวเรือน นอกเหนือจากในยุโรปที่แสดงให้เห็นมูลค่าของการดูแลเด็ก การออมเพื่อหลาน และการถ่ายโอนทรัพย์สินให้คนในครอบครัวดังที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว สิ่งที่เห็นได้ชัดคือในสังคมเอเชียผู้สูงอายุจะมีรูปแบบการให้ความช่วยเหลือในด้านของการทำงานบ้านและดูแลเด็กให้แก่ลูกหลานของตน โดยเฉพาะในประเทศจีนสิงคโปร์และไต้หวัน ที่คู่สามีภรรยาทำงานทั้งคู่ยังนิยมให้ปู่ย่าตายายเป็นผู้ช่วยเลี้ยงดูลูกของตนเองในระหว่างวันโดยต่างก็มีรูปแบบแตกต่างกันไป ประเทศสิงคโปร์เป็นประเทศที่มีพื้นที่แคบ คนหนุ่มสาวเมื่อแต่งงานแล้วส่วนใหญ่ยังอาศัยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ของตนจึงไม่แปลกที่พ่อแม่เหล่านี้จะมีส่วนร่วมในการดูแลหลานในขณะที่ผู้สูงอายุในไต้หวัน (ผู้สูงอายุจำนวนมากอาศัยอยู่กับลูก โดยเฉพาะผู้สูงอายุเพศหญิงกว่า 80% อาศัยอยู่กับลูก) มองว่าหน้าที่ในการดูแลเลี้ยงหลานและการทำงานบ้านเป็นหน้าที่ที่พวกตนควรกระทำเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระลูกของตน อันเป็นผลมาจากระบบบำนาญของประเทศนี้ยังไม่ทั่วถึง ดังนั้น ผู้สูงอายุกลุ่มที่ไม่ได้รับบำนาญก็จะได้รับการเกื้อหนุนจากลูกของตน จึงทำหน้าที่เหล่านี้ให้ รวมถึงประเทศจีนที่มีปู่ย่าตายายจำนวนไม่น้อยที่ดูแลหลานระหว่างวัน ถึงแม้จะเป็นสังคมเอเชียเช่นเดียวกันแต่สำหรับเรื่องการดูแลหลานและการทำงานบ้านของผู้สูงอายุในประเทศญี่ปุ่นนั้นกลับพบว่า ผู้สูงอายุในญี่ปุ่นมองว่าการดูแลหลานนั้นไม่ใช่หน้าที่ของตนเป็นเพียงทางเลือกที่จะทำหรือไม่ทำ ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากประเทศนี้มีระบบบำนาญที่ทั่วถึง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับแหล่งเกื้อหนุนหลักจากภาครัฐไม่ใช่ลูกของตน จึงไม่ได้รู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ต้องช่วยเหลือกันมากนัก (อะมิโกะ โอเอชิเอะ อี และ คะโยะโกะ อุเอะโนะ, 2554)

ผู้สูงอายุในประเทศไทยเองก็ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศโดยทำงานหลากหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นค่าจ้างหรือไม่ก็ตาม จากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ปี พ.ศ 2551 (สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์, 2552) ผู้สูงอายุยังคงทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคม ได้แก่ เป็นที่ปรึกษาตามหน่วยงานต่างๆ รวมตัวทำกิจกรรมเพื่อสังคม เป็นราชบัณฑิตที่มีความรู้และเชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ เป็นอาสาสมัครทำงานเพื่อสังคม เช่น หนายอาสา อาสาสมัครทำงานในโรงพยาบาล เป็นวุฒิสภาสถานประกอบการ ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้แก่องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ผู้พิพากษาสมทบและกรรมการการเลือกตั้ง (รวมประมาณ 198,606 คน) นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังมีคุณค่าโดยเป็นผู้ทรงภูมิปัญญา มีความรู้ความชำนาญมีประสบการณ์สูง ทำหน้าที่ถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ให้แก่คนรุ่นหลังในชุมชน ได้แก่ เป็นวิทยากร ครู

สอนดนตรีไทย สอนทำของเล่นให้เด็กในชุมชน รวมทั้งยังเป็นผู้สืบสานวัฒนธรรม พิธีกรรมทางศาสนา และประเพณีต่างๆ (รวมประมาณ 5,090 คน จาก 22 สาขา)

เมื่อนำข้อมูลการสำรวจการใช้เวลาของประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี พ.ศ. 2544 พ.ศ. 2547 และปี พ.ศ. 2552 มาวิเคราะห์การใช้เวลาของประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปหรือผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุไทยได้ใช้เวลาในการให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือนสูงใกล้เคียงกับกลุ่มอายุอื่น โดยในแต่ละปีที่มีการสำรวจมีการใช้เวลาเพิ่มขึ้นเล็กน้อยหรือไม่แตกต่างกันนัก และได้ใช้เวลาในการให้บริการชุมชนสูงกว่ากลุ่มอายุอื่นในทุกๆ ปี โดยเฉพาะในการสำรวจครั้งล่าสุด คือ ปี พ.ศ. 2552 ระยะเวลาเฉลี่ยได้เพิ่มสูงขึ้นเมื่อเทียบกับปีก่อนหน้าอย่างเห็นได้ชัด (รัชพันธุ์ เชนจิตร, 2556) นอกจากนี้ ผู้สูงอายุประมาณ 1 ใน 3 ของทั้งหมดยังคงทำงานในตลาดหรือทำงานเชิงเศรษฐกิจอยู่ และร้อยละของผู้สูงอายุที่ทำงานในปี พ.ศ. 2554 เพิ่มขึ้นเล็กน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับ ปี พ.ศ. 2550 (วิพรรณ ประจวบเหมาะ, 2555)

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมที่กล่าวมาเหล่านี้แม้จะมีกิจกรรมที่ถูกนับรวมอยู่ในบัญชีประชาชาติ เช่น การทำงานเชิงเศรษฐกิจ แต่กิจกรรมส่วนใหญ่ที่ผู้สูงอายุมีบทบาทสูง เช่น การทำงานบ้าน การดูแลหลาน การช่วยงานชุมชน เป็นต้น กลับไม่ได้ถูกนับรวมอยู่ในบัญชีประชาชาติ ถึงแม้ว่าจะเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อสมาชิกในครัวเรือนและสังคม อีกทั้งกิจกรรมเหล่านี้ยังล้วนเป็นประโยชน์แก่ตัวผู้สูงอายุเอง โดยเป็นกิจกรรมที่นำไปสู่ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพหรือพุดมพลัง (active ageing) (Lemon, Bengtson, & Peterson, 1972) ก็ตาม นั่นอาจเป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่นำไปสู่มุมมองที่มีต่อผู้สูงอายุในประเทศไทยเชิงลบดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ในขณะที่จากการศึกษาเอกสารและข้อมูลต่างๆข้างต้นพบว่า ถึงแม้ว่าในประเทศไทยจะมีการพยายามแสดงให้เห็นถึงคุณค่าผ่านทางกรทำกิจกรรมต่างๆของผู้สูงอายุไทยก็ตาม แต่ยังมีงานศึกษาไม่มากที่แสดงให้เห็นถึงมูลค่าของกิจกรรมเหล่านี้ออกมาเป็นตัวเงิน เช่น งานของกุลล สุนทรธาดา (2553) ที่ศึกษาคุณค่าเชิงเศรษฐกิจของผู้สูงอายุไทย แต่ยังไม่ได้ประเมินมูลค่าของกิจกรรมนอกตลาดออกมาเป็นตัวเงิน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันของการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุไทย และประมาณการมูลค่าเชิงเศรษฐกิจของการทำกิจกรรมเหล่านี้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ปัจจุบันและมูลค่าที่แสดงออกเป็นตัวเงินอันเกิดจากการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมโดยจำแนกกิจกรรมดังนี้ กิจกรรมในตลาด (Market Activities) ได้แก่ การทำงาน และกิจกรรมนอกตลาด (Non-market Activities) ได้แก่ 1) การให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือน (ซื้ออาหารซื้อกับข้าว ทำอาหาร ซักรีด เสื้อผ้า ปัดกวาดเช็ดถูบ้าน ดูแลหลาน และดูแลผู้สูงอายุ) และ 2) การให้บริการชุมชน (ทำงานอาสาสมัคร ดูแลผู้สูงอายุอื่น และช่วยเหลืองานชุมชนและสังคมเป็นบางโอกาส) โดยมุ่งหวังว่าจะสามารถเป็นประโยชน์ในการเพิ่มคุณค่า บทบาทในสังคมให้แก่ผู้สูงอายุไทยที่จะไม่ถูกมองเป็นเพียงผู้รับอย่างเดียว แต่ยังคงเป็นผู้ให้แก่สังคมและครอบครัวอีกด้วย

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาสถานการณ์และประมาณการมูลค่าเชิงเศรษฐกิจของการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

และสังคมของผู้สูงอายุไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ข้อมูลหลักที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ได้แก่ ข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2554 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยกำหนดให้ประชากรคือประชากรไทยที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป และกลุ่มตัวอย่างคือผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ตอบแบบสอบถามด้วยตัวเองและครบถ้วนทุกตัวแปร จำนวนทั้งสิ้น 16,373 รายโดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจการใช้เวลาของประชากรไทย พ.ศ. 2552 และสำรวจภาวะการทำงานของประชากรไทย พ.ศ. 2552 ไตรมาส 3 มาประกอบในการคำนวณจำนวนชั่วโมงเฉลี่ยของการทำกิจกรรมและค่าจ้างเฉลี่ยของแต่ละอาชีพตามการจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากลของ International Standard Classification of Occupations (ISCO-88) จัดทำโดยองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization: ILO) มีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. สถานการณ์การทำงานทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุไทย

ในการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนนี้ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่และร้อยละ โดยทำการถ่วงน้ำหนักข้อมูลด้วยวิธีการ normalizing weights ซึ่งเป็นการถ่วงน้ำหนักที่ทำให้การกระจายตัวของข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างมีความใกล้เคียงกับการกระจายตัวของประชากร โดยที่จำนวนตัวอย่างของการศึกษาจะยังคงเท่ากับจำนวนตัวอย่างเดิมที่ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเรียบร้อยแล้วนั้นคือ 16,373 ตัวอย่าง

2. การประมาณการมูลค่าเชิงเศรษฐกิจของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุ

กิจกรรมนอกตลาดในทางศึกษานี้คือ การให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือนและการให้บริการชุมชนของผู้สูงอายุ มีกรอบแนวคิดในการประมาณการมูลค่าเชิงเศรษฐกิจโดยใช้แนวคิดการประเมินมูลค่าของงานที่ทำโดยไม่ได้รับค่าจ้างตอบแทน ซึ่งจะประเมินจากปัจจัยด้านเวลาที่ใช้ในการผลิตซึ่งวิธีจ้างคนทำงานแทน (replacement approach) เป็นแนวคิดที่ใช้หลักการว่าถ้าต้องจ้างผู้อื่นมาทำงานแทนแรงงานของสมาชิกในครัวเรือนที่ไม่ได้รับค่าจ้าง ครัวเรือนต้องจ่ายเงินให้ผู้ที่มาทำงานแทนเป็นเงินเท่าไร การประเมินเวลาของการทำกิจกรรมเหล่านี้ควรเทียบกับอัตราค่าจ้างของแรงงานประเภทใดในตลาด จากงานศึกษาในอดีตสามารถแบ่งการประเมินมูลค่าโดยใช้วิธีจ้างคนทำงานแทนออกเป็น 2 วิธี ได้แก่ วิธีทดแทนด้วยคนทำงานทั่วไป (replacement by generalist) และวิธีทดแทนด้วยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง (Replacement by specialist) โดยวิธีแรกจะทดแทนด้วยอัตราค่าจ้างของพนักงานบ้านทั่วไป ในขณะที่วิธีที่สองจะใช้อัตราของผู้ที่ทำงานในแต่ละประเภทที่เจาะจง เช่น งานซักรีดเสื้อผ้าก็จะใช้อัตราค่าจ้างของผู้ที่ทำอาชีพซักรีดในตลาดแรงงาน งานทำอาหารก็จะใช้อัตราค่าจ้างของผู้ที่ทำอาชีพพ่อครัวหรือแม่ครัว ตามแนวคิดของวิธีจ้างคนทำงานแทนต้องตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าในทางปฏิบัติจริงครัวเรือนสามารถหาคนมาทำงานแทนงานที่สมาชิกเคยทำโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนได้ถ้าครัวเรือนนั้น

ต้องการ (Chadeau, 1992; Cnaan & Kang, 2011; มัทนา พนานิรามย์, 2545) โดยผู้วิจัยใช้วิธีทดแทนด้วยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง (replacement by specialist) มาปรับใช้ในการประมาณการมูลค่าของการให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือนและการให้บริการชุมชน เนื่องจากเป็นวิธีที่ใช้อัตราของผู้ที่ทำงานในแต่ละประเภทได้เจาะจงและละเอียดกว่าโดยมูลค่าเชิงเศรษฐกิจของการให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือนและการให้บริการชุมชนของผู้สูงอายุแต่ละคนมีค่าดังนี้

$$\begin{aligned} & \text{มูลค่าเชิงเศรษฐกิจของการให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือนของผู้สูงอายุ } k \\ & = \sum((\text{TIME}_{ij} \times \text{WAGE}_{ij}) \times \text{ACT}_{ij}) \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} & \text{มูลค่าเชิงเศรษฐกิจของการให้บริการชุมชนของผู้สูงอายุ } k \\ & = \sum((\text{TIME}_{ij} \times \text{WAGE}_{ij}) \times \text{ACT}_{ij}) \end{aligned}$$

เมื่อ k แทนผู้สูงอายุแต่ละคนตั้งแต่คนที่ 1 ถึง 16,373, i แทนเขตที่อยู่อาศัย (ในและนอกกรุงเทพฯ), j แทนประเภทของงาน, TIME แทนเวลาเฉลี่ยที่ใช้ในการทำกิจกรรม, WAGE แทนอัตราค่าจ้างเฉลี่ยของงานประเภท j ในท้องที่ i , ACT แทนระดับการทำกิจกรรม แบ่งเป็น 0 และ 1

สำหรับวิธีการประมาณการมูลค่าเชิงเศรษฐกิจของกิจกรรมในตลาดในงานศึกษานี้คือ การทำงานเชิงเศรษฐกิจ จะคิดมูลค่าโดยใช้อัตราค่าจ้างเฉลี่ยของงานในอาชีพเดียวกันกับที่ผู้สูงอายุทำ มีค่าดังนี้

$$\begin{aligned} & \text{มูลค่าเชิงเศรษฐกิจของการทำงานของผู้สูงอายุ } k \\ & = \sum((\text{TIME}_{ij} \times \text{WAGE}_{ij}) \times \text{WORK}_{ij}) \end{aligned}$$

เมื่อ k แทนผู้สูงอายุแต่ละคนตั้งแต่คนที่ 1 ถึง 16,373, i แทนเขตที่อยู่อาศัย (ในและนอกกรุงเทพฯ), j แทนประเภทของงาน, TIME แทนเวลาเฉลี่ยที่ใช้ในการทำงาน, WAGE แทนอัตราค่าจ้างเฉลี่ยของงานประเภท j ในท้องที่ i , WORK แทนระดับการทำงาน แบ่งเป็น 0 และ 1

หลังจากทำการประมาณการมูลค่ารวมทุกกิจกรรมของผู้สูงอายุทุกคนแล้วนำมาคิดค่าถ่วงน้ำหนักเพื่อแทนมูลค่าการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุทั่วประเทศซึ่งมูลค่าที่ได้จากการประมาณการจะเป็นมูลค่าในช่วงกรอบเวลา 1 ปี ของปี พ.ศ. 2554

ผลการศึกษา

1. สถานการณ์การทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุไทย

ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมนอกตลาด โดยมีส่วนร่วมในการให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือนร้อยละ 90.6 ของผู้สูงอายุทั้งหมด เมื่อพิจารณาจำแนกแต่ละกิจกรรมพบว่า ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการทำอาหารและซื้ออาหารซื้อกับข้าวร้อยละ 76.9 ของผู้สูงอายุทั้งหมด ซักเสื้อผ้าร้อยละ 62.7 ของผู้สูงอายุทั้งหมด บัดกวาดเช็ดถูบ้านร้อยละ 77.2 ของผู้สูงอายุทั้งหมด ดูแลหลานร้อยละ 30.2 ของผู้สูงอายุทั้งหมด และดูแลผู้สูงอายุร้อยละ 9.0 ของผู้สูงอายุทั้งหมด นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังมีส่วนร่วมในการให้บริการชุมชนร้อยละ 26.9 ของผู้สูงอายุทั้งหมด เมื่อพิจารณาจำแนกแต่ละกิจกรรมพบว่า ผู้สูงอายุทำงานอาสาสมัครร้อยละ 10.9 ของผู้สูงอายุทั้งหมด ดูแลผู้สูงอายุอื่นร้อยละ 7.7 ของผู้สูงอายุทั้งหมด และช่วยเหลืองานชุมชนและสังคมร้อยละ 26.0 ของผู้สูงอายุทั้งหมด อีกทั้งผู้สูงอายุยังมีส่วนร่วม

ในการทำกิจกรรมในตลาด ได้แก่ การทำงานเชิงเศรษฐกิจร้อยละ 39.0 ของผู้สูงอายุทั้งหมด ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม

(n = 16,373)

กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม		จำนวน	% ผู้สูงอายุทั้งหมด
กิจกรรมนอกตลาด	การให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือน	14,828	90.6
	ซื้ออาหารซื้อกับข้าว	12,589	76.9
	ทำอาหาร	12,592	76.9
	ซักรีดเสื้อผ้า	10,267	62.7
	ปัดกวาดเช็ดถูบ้าน	12,637	77.2
	ดูแลหลาน (อายุต่ำกว่า 10 ปี)	4,939	30.2
	ดูแลผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป	1,474	9.0
	การให้บริการชุมชน	4,411	26.9
	ทำงานอาสาสมัคร	1,785	10.9
	ดูแลผู้สูงอายุอื่น	1,269	7.7
กิจกรรมในตลาด	ช่วยเหลืองานสังคมเป็นบางโอกาส	4252	26.0
	การทำงาน	6,383	39.0

หมายเหตุ: การให้บริการชุมชนใช้ระดับการวัดความพร้อมและต้องการเป็นตัวแทนในการทำกิจกรรม

2. การประมาณการมูลค่าเชิงเศรษฐกิจของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุ

ผลการศึกษาจากการประมาณการมูลค่าเชิงเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุไทยพบว่า มูลค่ารวมทั้งหมดของการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุไทยประมาณ 203.57 พันล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 2.46 ของ GDP โดยจำแนกเป็นมูลค่าของกิจกรรมนอกตลาดประมาณ 80.06 พันล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 0.97 ของ GDP และมูลค่าของกิจกรรมในตลาดประมาณ 123.51 พันล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 1.49 ของ GDP

เมื่อพิจารณาถึงกิจกรรมนอกตลาดจำแนกเป็นการให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือนและการให้บริการชุมชนพบว่า มูลค่าของการให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือนประมาณ 79.86 พันล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 0.966 ของ GDP และมูลค่าของการให้บริการชุมชนประมาณ 0.20 พันล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 0.002 ของ GDP

การให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือนจำแนกเป็นมูลค่าของการซื้ออาหารซื้อกับข้าวประมาณ 7.01 พันล้านบาท มูลค่าของการทำอาหารประมาณ 46.97 พันล้านบาท มูลค่าของการซักรีดเสื้อผ้าประมาณ 3.59 พันล้านบาท มูลค่าของการปัดกวาดเช็ดถูบ้านประมาณ 17.78 พันล้านบาท มูลค่าของการดูแลหลานประมาณ 4.41 พันล้านบาท และมูลค่าของการดูแลผู้สูงอายุในครัวเรือนประมาณ 0.10 พันล้านบาท

การให้บริการชุมชนจำแนกเป็นมูลค่าของการทำงานอาสาสมัครประมาณ 10.14 ล้านบาท มูลค่าของการดูแลผู้สูงอายุอื่นประมาณ 6.76 ล้านบาท มูลค่าของการช่วยเหลืองานชุมชนและสังคมเป็นบางโอกาสประมาณ 182.04 ล้านบาท ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2

[illegible]

ที่ ๓: คำนวณมูลค่าจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2554 (จาก 16,373 ตัวอย่างวงวนำประชากรเป็น 3,870,685 คน) สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ^{๒๐๐๖} ข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2554 (มูลค่า 8,268,030 ล้านบาท)

สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาศถานการณ์การทำงานทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุไทยแสดงให้เห็นว่า ในปัจจุบันผู้สูงอายุไทยได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศโดยทำงานหลากหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นการทำงานที่มีค่าจ้างตอบแทน ได้แก่ การทำงานเชิงเศรษฐกิจ โดยมีประมาณ 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุทั้งหมดยังคงทำงานเชิงเศรษฐกิจอยู่ รวมทั้งการทำงานที่ไม่ได้รับค่าจ้าง ได้แก่ การให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือน การให้บริการชุมชนโดยพบว่าผู้สูงอายุกว่าร้อยละ 90 ของผู้สูงอายุทั้งหมดยังคงให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือน และประมาณ 1 ใน 4 ของผู้สูงอายุทั้งหมดให้บริการชุมชน อย่างไรก็ตามงานของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีผลตอบแทนเป็นตัวเงิน เช่น การให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือน และการให้บริการชุมชน จึงไม่ได้ประเมินมูลค่าออกมาเป็นตัวเลข ซึ่งทำให้ไม่มีการประเมินค่ารวมอยู่ในบัญชีประชาชาติ แม้ว่ากิจกรรมดังกล่าวจะก่อให้เกิดผลผลิตเพิ่มก็ตาม ทั้งที่จิตอาสาและการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมอย่างมหาศาลเช่นเดียวกับการทำงานบ้าน การดูแลเด็กของผู้สูงอายุซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อครัวเรือนของผู้สูงอายุก็ล้วนเป็นงานบริการที่ไม่ได้รับค่าจ้าง เพราะอยู่นอกเหนือการค้าขายกันในระบบตลาด (Ministry of Social Development, 2011; Royal Voluntary Service, 2011)

ประเด็นคุณภาพการของผู้สูงอายุต่อสังคมยังมีความคล้อยคลึงและสามารถนำไปสู่การทบทวนความเข้าใจในเชิงแนวคิดทฤษฎีของสตรีนิยม ที่ทั้งผู้สูงอายุและผู้หญิงเองต่างก็ได้รับผลกระทบจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่เป็นตัวกำหนดสภาพความเป็นรองและบั่นทอนคุณค่าลง ระบบเศรษฐกิจทำให้เกิดการแบ่งแยกการทำงานออกเป็นงานส่วนตัว คือ งานบ้านและงานที่ทำนอกบ้าน ซึ่งนักสตรีนิยมได้พยายามพิสูจน์ว่า งานบ้านหรืองานดูแลสมาชิกในครัวเรือนและงานอื่นๆ ของผู้หญิงในพื้นที่ของบ้านล้วนมีความสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคม ควรได้รับการตระหนักรับรู้ และควรได้รับการนำไปคิดคำนวณในบัญชีประชาชาติ ซึ่งต่อมาทำให้เกิดการเรียกร้องให้มีการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่ผู้หญิงที่ทำงานในพื้นที่ส่วนตัวเหล่านี้ หรืออย่างน้อยก็ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของผู้ที่ทำงานเพื่อครอบครัวหรือสังคม มิใช่มองเป็นแรงงานฟรี และมีใช้แรงงานบุคคลเช่นเดียวกับงานที่ผู้สูงอายุทำ (วันทนี วาลิกะสิน, 2543)

นอกจากการทำงานเหล่านี้จะเป็นประโยชน์แก่สมาชิกในครอบครัวและสังคมแล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่ตัวผู้สูงอายุเอง โดยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุอย่างมีความหมาย มีศักยภาพ หรือ “พหุพลัง” (active ageing) ตามที่องค์การอนามัยโลกได้เสนอกรอบแนวคิดไว้ว่าผู้สูงอายุที่เป็นพหุพลังจะต้องมีองค์ประกอบ 3 ด้าน ได้แก่ สุขภาพดี มีความมั่นคง และมีส่วนร่วม

ในสังคม (World Health Organization, 2002) เช่นเดียวกับทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) โดย Havighurst (1961) อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการทางด้านจิตใจและสังคมเช่นเดียวกับตอนที่พวกเขายังอยู่ในวัยกลางคน การหยุดทำกิจกรรมที่เคยทำในวัยกลางคนหรือการถอยห่างจากสังคมจึงเป็นพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับความต้องการของผู้สูงอายุ เมื่อผู้สูงอายุถูกแยกออกจากสังคมหรือมีบทบาททางสังคมลดลงไม่ว่าจะด้วยเหตุผลมาจากการเกษียณอายุการทำงาน การเป็นหม้าย หรือการสูญเสียความสามารถในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่ตนเองเคยทำใน

ช่วงวัยกลางคน ผู้สูงอายุอาจเกิดความรู้สึกสูญเสียความเป็นตัวเอง มีคุณภาพชีวิตแย่ลง ขาดความมั่นใจในตนเอง และแยกตัวออกจากสังคม ตามทฤษฎีนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่มีความอยู่ดีมีสุขหรือประสบความสำเร็จเมื่อมาเป็นผู้สูงอายุ (successful aging) จะยังคงดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องเช่นเดียวกับที่เคยทำในวัยกลางคน แต่กิจกรรมอาจไม่ใช่ชนิดเดิม อาจเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคมด้านอื่น เช่น การทำงานอาสาสมัคร การทำงานเพื่อชุมชนหรือสังคม การให้ความช่วยเหลือครอบครัวตนเองหรือครอบครัวอื่นๆ เป็นต้น เพื่อเติมเต็มบทบาทเดิมที่สูญเสียไป โดยคุณภาพและชนิดของกิจกรรมที่ทำมีความสำคัญต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ การมีปฏิสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดหรือกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการกับบุคคลอื่นๆอย่างต่อเนื่อง เป็นตัวสนับสนุนให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าต่อครอบครัวและสังคมอยู่ (Knight & Ricciardelli, 2003; Lemon et al., 1972)

อย่างไรก็ตาม การเป็นผู้สูงอายุที่มีพละกำลังต้องเริ่มจากการมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้การได้รับการสนับสนุนทางสังคมในด้านต่างๆ เช่น ด้านอารมณ์ ด้านการได้รับและเห็นคุณค่า ด้านการตอบสนองในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ด้านข้อมูลข่าวสารด้านการเงิน เป็นต้น ก็มีผลที่ทำให้ผู้สูงอายุจะก้าวสู่การเป็นพละกำลังได้ (กุศล สุนทรธาดา และกมลชนก ขำสุวรรณ, 2553) ปัจจัยเหล่านี้อาจเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุบางคนสามารถก้าวสู่การเป็นพละกำลังได้ ในขณะที่บางคนไม่สามารถเป็นได้

ผลการศึกษาที่ได้จากการประมาณการมูลค่าเชิงเศรษฐกิจของการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุแสดงให้เห็นถึงมูลค่าของกิจกรรมเหล่านี้หากถูกคิดคำนวณรวมในบัญชีประชาชาติ โดยเมื่อใช้วิธีทดแทนด้วยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องมาใช้ในการประมาณการ มูลค่าของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผู้สูงอายุทำคิดเป็นประมาณร้อยละ 2.46 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (gross domestic product: GDP) จำแนกเป็นมูลค่าของกิจกรรมนอกตลาด (การให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือน การให้บริการชุมชน) ร้อยละ 0.97 และมูลค่าของกิจกรรมในตลาด (การทำงาน) ร้อยละ 1.49 จากผลการศึกษาจะเห็นว่ามูลค่าส่วนใหญ่ของกิจกรรมนอกตลาดจะเป็นการให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 0.966 ในขณะที่มูลค่าของการให้บริการชุมชนคิดเป็นร้อยละ 0.002 ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยในประเทศอังกฤษที่พบว่ามูลค่าของการทำงานอาสาสมัครในกลุ่มผู้สูงอายุคิดเป็นประมาณร้อยละ 0.70 ของ GDP ประเทศอังกฤษ (Royal Voluntary Service, 2011) มูลค่าการให้บริการชุมชนของผู้สูงอายุในไทยดูน้อยกว่า อาจเป็นเพราะเวลาเฉลี่ยที่ใช้ในการทำกิจกรรมการให้บริการชุมชนของผู้สูงอายุไทยค่อนข้างต่ำ การใช้วิธีการประเมินมูลค่าที่แตกต่างกัน อีกทั้งวัฒนธรรมและบริบทสังคมที่แตกต่างกัน โดยประเทศตะวันตกได้เข้าสู่สังคมสูงอายุมาก่อนไทยอย่างค่อยเป็นค่อยไปจึงมีนโยบายเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ค่อนข้างรองรับหลากหลายด้านมากกว่าในประเทศไทย เช่น นโยบายที่เกี่ยวกับการสนับสนุนการเข้าร่วมสังคมและทำกิจกรรมเพื่อสังคมในรูปแบบองค์กรทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ สอดคล้องกับ Salamon, Sokolowski, and Associates (2004) ศึกษาการทำงานของอาสาสมัครใน 34 ประเทศ พบว่า ประเทศในทวีปอเมริกาและออสเตรเลีย รวมถึงประเทศแถบสแกนดิเนเวียกับประเทศอิสราเอล มูลค่าของการทำงานอาสาสมัครจะมากกว่า 2% ของ GDP ประเทศนั้นๆ ในขณะที่ประเทศทวีปแอฟริกาและเอเชีย รวมถึงประเทศส่วนใหญ่ในลาตินอเมริกาและยุโรปตะวันออก มูลค่าของ

การทำงานอาสาสมัครจะมีค่าน้อยกว่า 0.5 % ของ GDP ประเทศนั้นๆ

อย่างไรก็ตาม มูลค่าของการให้บริการและดูแลสมาชิกในครัวเรือนของผู้สูงอายุไทยสูงถึงร้อยละ 0.966 ของ GDP ซึ่งอาจเป็นผลจากวัฒนธรรมและบริบทของสังคมประเทศตะวันออก โดยสังคมตะวันออกมีค่านิยมที่ว่าคนรุ่นหลังมีหน้าที่ดูแลคนรุ่นก่อนหรือผู้อาวุโสกว่า อาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากค่านิยมที่มองเรื่องความกตัญญูเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นระหว่างประชากรต่างรุ่นในระดับครอบครัวในระดับสูง (Alam, 2007) ค่านิยมนี้จึงก่อให้เกิดความผูกพันในครอบครัวมากขึ้น เมื่อสมาชิกในครอบครัวดูแลผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจึงรู้สึกอยากตอบแทนสิ่งที่บุตรหลานได้ทำให้เช่นกัน สอดคล้องกับการศึกษาเอกสารที่ผ่านมา เช่น ผู้สูงอายุไม่ได้หวั่นมองว่าหน้าที่ในการดูแลเลี้ยงหลานและการทำงานบ้านเป็นหน้าที่ที่พวกเขาควรกระทำเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระลูกของตน จึงทำหน้าที่เหล่านี้ให้เพื่อเป็นการต่างตอบแทน ถึงแม้จะเป็นสังคมเอเชียเช่นเดียวกันแต่สำหรับเรื่องการดูแลหลานและการทำงานบ้านของผู้สูงอายุในประเทศญี่ปุ่นนั้นกลับพบว่า ผู้สูงอายุในญี่ปุ่นมองว่าการดูแลหลานนั้นไม่ใช่หน้าที่ของตน เป็นเพียงทางเลือกที่จะทำหรือไม่ทำ ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากประเทศนี้มีระบบบำนาญที่ทั่วถึง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับแหล่งเกื้อหนุนหลักจากภาครัฐไม่ใช่ลูกของตน จึงไม่รู้สึกว่าจำเป็นต้องช่วยเหลือกันมากนัก (อะมิโกะ โอะชิอะอิและคะโยะโกะ อุเอะโนะ, 2554) อีกทั้งในประเทศญี่ปุ่นพบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงลำพังมีสูงถึงร้อยละ 15 ของผู้สูงอายุทั้งหมด และการทำงานสังคมโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ (Nakahara, 2013)

เมื่อพิจารณามูลค่าที่ได้จากการทำงานเชิงเศรษฐกิจของผู้สูงอายุไทยพบว่า มูลค่าจากการทำงานเชิงเศรษฐกิจของผู้สูงอายุนั้นคิดเป็นร้อยละ 1.49 ของ GDP จากรายงานการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรไทย ปี พ.ศ. 2544 2547 และ 2554 พบว่า มูลค่าจากการทำงานเชิงเศรษฐกิจของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นในทุกปี โดยแสดงจากรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่ได้จากการทำงานของผู้สูงอายุที่ได้รายได้เฉลี่ย 5,818 บาท ในปี พ.ศ. 2544 8,220 บาท ในปี พ.ศ. 2547 และ 12,609 บาท ในปี พ.ศ. 2554 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2544, 2547, 2554) นอกจากนี้การทำงานเชิงเศรษฐกิจของผู้สูงอายุยังเพิ่มมุมมองเชิงบวกให้แก่ตัวผู้สูงอายุเอง สร้างความรู้สึกภูมิใจและเห็นคุณค่า โดยรู้สึกไม่จำเป็นต้องเป็นภาระของลูกหลานและสังคม เป็นการสร้างหลักประกันทางรายได้ให้แก่ตัวเอง อีกทั้งยังช่วยลดภาระของรัฐในการดูแลผู้สูงอายุด้วย (กุลศล สุนทรธาดา, 2553)

จากมูลค่าเชิงเศรษฐกิจของการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุที่แสดงออกมาให้เห็นในรูปตัวเงินข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุยังคงมีคุณค่าแก่สมาชิกในครอบครัวและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการคาดประมาณประชากรในอนาคตอีก 30 ปี ข้างหน้าของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติพบว่า ผู้สูงอายุจะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 13.2 ของประชากรทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2553 เป็นร้อยละ 32.1 ของประชากรทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2583 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556) มูลค่าของการทำกิจกรรมเหล่านี้ย่อมจะเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล ดังนั้นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้เพิ่มขึ้น เท่ากับเป็นการส่งเสริมการเพิ่มคุณค่าและบทบาทของผู้สูงอายุทั้งในสายตาของตัวผู้สูงอายุเองและสายตาครอบครัวและสังคมเพิ่มขึ้น โดยในด้านการให้บริการชุมชนซึ่งผู้สูงอายุยังมีบทบาทน้อยอยู่เมื่อเทียบกับประเทศ

แถบตะวันตก ซึ่งหากสังคมเปิดโอกาสหรือมีนโยบายส่งเสริมการทำกิจกรรมเพื่อสังคมอย่างเป็นรูปธรรม หรือมีการจัดตั้งองค์กรที่ชัดเจนขึ้น น่าจะเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมมากขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสทำงานเชิงเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ซึ่งประเภทของงานอาจจะต้องมีความยืดหยุ่น ในด้านของเวลาและภาระงาน

เนื่องจากข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นข้อมูลระดับทุติยภูมิ จึงมีข้อจำกัดด้านข้อคำถามที่ใช้ โดยใช้ตัวแปรความพร้อมและต้องการให้บริการชุมชนแทนการทำกิจกรรมจริง มูลค่าที่ประมาณการได้จึงเป็นมูลค่าที่อาจสูงกว่าความเป็นจริง ซึ่งหากมีการนำไปศึกษาต่อภายนอกควรมีการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง และใช้วิธีการประเมินมูลค่าแบบอื่นร่วมด้วย

บรรณานุกรม

- กุศล สุนทรธาดา. (2553). “คุณค่าด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุไทย”. ในสุชาดา ทวีสิทธิ์ และสรวัย บุญยมานนท์ (บรรณาธิการ). **ประชากรและสังคม 2553 : คุณค่าผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย**. เอกสารวิชาการสถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล หมายเลข 372. นครปฐม : ประชากรและสังคม.
- กุศล สุนทรธาดา และกมลชนก ขำสุวรรณ. (2553). **ระดับและแนวโน้มความมีพฤฒิพลังของผู้สูงอายุไทย (Thai Active Ageing)**. เอกสารนำเสนอในที่ประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2553. (25-26 พฤศจิกายน 2553), โรงแรมเดอะทวิน ทาวเวอร์ ปทุมวัน กรุงเทพฯ.
- มัทนา พนานิรามย์. (2545). **การศึกษามูลค่าของเวลาที่ใช้เพื่อการผลิตภายในครัวเรือน**. กรุงเทพฯ : สถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัชพันธุ์ เชยจิตร. (2556). **แบบแผนการใช้เวลาของผู้สูงอายุไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วันทนี วาลิกะสิน. (2543). **สังคมสงเคราะห์แนวสตรีนิยม: ทฤษฎีและการปฏิบัติงาน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ. (บรรณาธิการ). (2555). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2554**. กรุงเทพฯ : พงษ์พาณิชย์เจริญผล.
- สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์. (บรรณาธิการ). (2552). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2551**. กรุงเทพฯ : ทีคิวพี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556). **การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ.2553-2558**. กรุงเทพฯ : เดือนตุลา.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2544). **การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาส3 กรกฎาคม-กันยายน 2544**. กรุงเทพฯ : สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2547). **การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาส3 กรกฎาคม-กันยายน 2547**. กรุงเทพฯ : สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2554). **การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาส3**

- กรกฎาคม-กันยายน 2554.** กรุงเทพฯ : สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- เอะมิโกะ โอะชิอะอิ และคะโยะโกะ อุเอะโนะ. (บรรณาธิการ). (2554). **วิถีครอบครัวชาวเอเชียในศตวรรษที่ 21.**แปลโดย วรเวศม์ สุวรรณระดา และอรรธยา สุวรรณระดา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (ต้นฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.2006).
- Alam, M. (2007). **Is Caring for Elders an Act of Altruism?**. Paper presented at the Inter-generational Solidarity : Strengthening Economic and Social Ties, UN Social Policy Division, Department of Economic and Social Affairs (DESA), New York : United Nations Headquarters
- Chadeau, A. (1992). "What is households' non-market production worth?" **OECD Journal : Economic Studies**, Spring 1992(18), 86-103.
- Cnaan, R. A., & Kang, C. (2011). "Toward valuation in social work and social services." **Research on Social Work Practice**, 21(4), 388-396.
- Havighurst, R. J. (1961). "Successful aging." **The Gerontologist**, 1(1), 8-13.
- Nakahara, J. (2013). "Effect of social activities outside the home on life satisfaction among elderly people living alone." **International Journal of Psychological Studies**, 5(1), 112-120.
- Knight, T., & Ricciardelli, L. (2003). "Successful ageing : perceptions of adults aged between 70 and 101 years." **The International Journal of Aging and Human Development**, 56(3), 223-245.
- Lemon, B. W., Bengtson, V. L., & Peterson, J. A. (1972). "An exploration of the activity theory of aging: activity types and life satisfaction among in-movers to a retirement community." **Journal of Gerontology**, 27(4), 511-523.
- Ministry of Social Development. (2011). **The Business of Ageing: Realising the Economic Potential of Older People in New Zealand: 2011 - 2051.** Wellington, New Zealand.
- Royal Voluntary Service. (2011). **Gold age pensioners: valuing the socio-economic contribution of older people in the UK.** Cardiff : Royal Voluntary Service.
- Salamon, L. S., Sokolowski, W., & Associates. (2004). **Global civil society: dimensions of the nonprofit sector volume two.** Bloomfield, CT : Kumarian Press.
- Volonteurop. (2012). **Active ageing and solidarity between generations: the contribution of volunteering and civic engagement in Europe.** London : Volonteurop.
- World Health Organization. (2002). **Active aging: a policy framework.** Geneva : World Health Organization.

Translated Thai References

- Choiejit, R. (2013). **Patterns of Time Used of elderly in Thailand.** Bangkok : The Thailand Research Fund. [in Thai]
- Chunharas, S. (Ed.). (2009). **Situation of the Thai Eldery 2008.** Bangkok : TOP Press. [in Thai]
- Emiko Ochiiai, & Kayoko, Ueno. (Eds.). (2011). **21 Seiki Ajia Kazoku.** Bangkok: Chulalongkorn University Press. (Original work published 2006). [in Thai]
- Pananiramai, M. (2002). **The value of time used for the household productivity.** Bangkok: Human Resources Institute Thammasat University Press. [in Thai]
- National Statistic Office. (2001). **The labor force survey whole kingdom quarter 3 July-September 2001.** Bangkok : Statistical Forecasting Bureau. [in Thai]
- National Statistic Office. (2004). **The labor force survey whole kingdom quarter 3 July-September 2004.** Bangkok : Statistical Forecasting Bureau.[in Thai]
- National Statistic Office. (2011). **The labor force survey whole kingdom quarter 3 July-September 2011.** Bangkok : Statistical Forecasting Bureau. [in Thai]
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2013). **Population projections for Thailand 2010-2040.** Bangkok : Duentula. [in Thai]
- Prachuabmoh, V. (Ed.). (2012). **Situation of the Thai Elderly 2011.** Bangkok : PhongPhanich- Charoenphol Press. [in Thai]
- Soonthorndhada. K. (2010). "The Economic Value of Thai Elderly."In Suchada Thaweessit & Sawarai Boonyamanond (Ed.), **Value of the elderly from the eyes of Thai society.** Nakhon Pathom : Population and Social Press. [in Thai]
- Soonthorndhada, K. & Khumsuwan, K. (2010). **Levels and Trend of Thai Active Ageing.** Paper presented at the 2013 International Conference on Population Studies. (November 22-23, 2010), Twin Towers Hotel, Bangkok. [in Thai]
- Vasikasin, V. (2000). **Feminist Social Work: Theory and Practice.** Bangkok : Thammasat University Press. [in Thai]